

SEM' ve BASÎRETİN ÜÇ AŞAMASI

Çeviri: Erdem Urgan

İstima – İsğa – Sem¹ ile Nazar – Ruyet – Basar² Kavramlarının Kur'ân'daki İncelikleri:

Sem' ve basiretten her biri üç aşamadan geçer:

İlk aşama, kulağı ve gözü olan herkese mahsus olup duyma (istima) ve bakmayı (nazarı) içerir. Bunun ardından kulağın duyulanı dinlemesini (isğa) ve gözün bakılanı görmesini (ruyet) içeren ikinci aşama gelir.

Dinleme, kulağın duyulan şeyi saflaştırması, süzmesi, saflığını bozan sesleri ayıklaması aşaması ve karışıklık oluşturacak her sözün dahil edilmesinden kaçınılması çabasıdır.

Görme, sadece gerekli olanları içine alacak şekilde gözün bakılan her şeyi kuşatması ve görüntünün her çeşit bulanıklıktan arındırılmasıdır.

Sesin ve görüntünün saflaştırılmasından sorumlu olan birim "gönül (fuâd)"³dür. Yüce Allah'ın şu ayette buyurduğu gibi;

Bunun bir sebebi de Ahirete inanmayanların o sözlerle gönülleri aksın, ondan hoşlansınlar ve işledikleri suçlarını işlemeye devam etsinler diyedir. (En'âm 6/113)

Yani gönlün görevi kulağa gelen sesi dinlemektir (isğa).

Allah teala bir ayette şöyle buyurur:

Gördüğünü gönlü yalanlamadı. (Necm 53/11)

Demek ki gönlün bir görevi de göze ge-

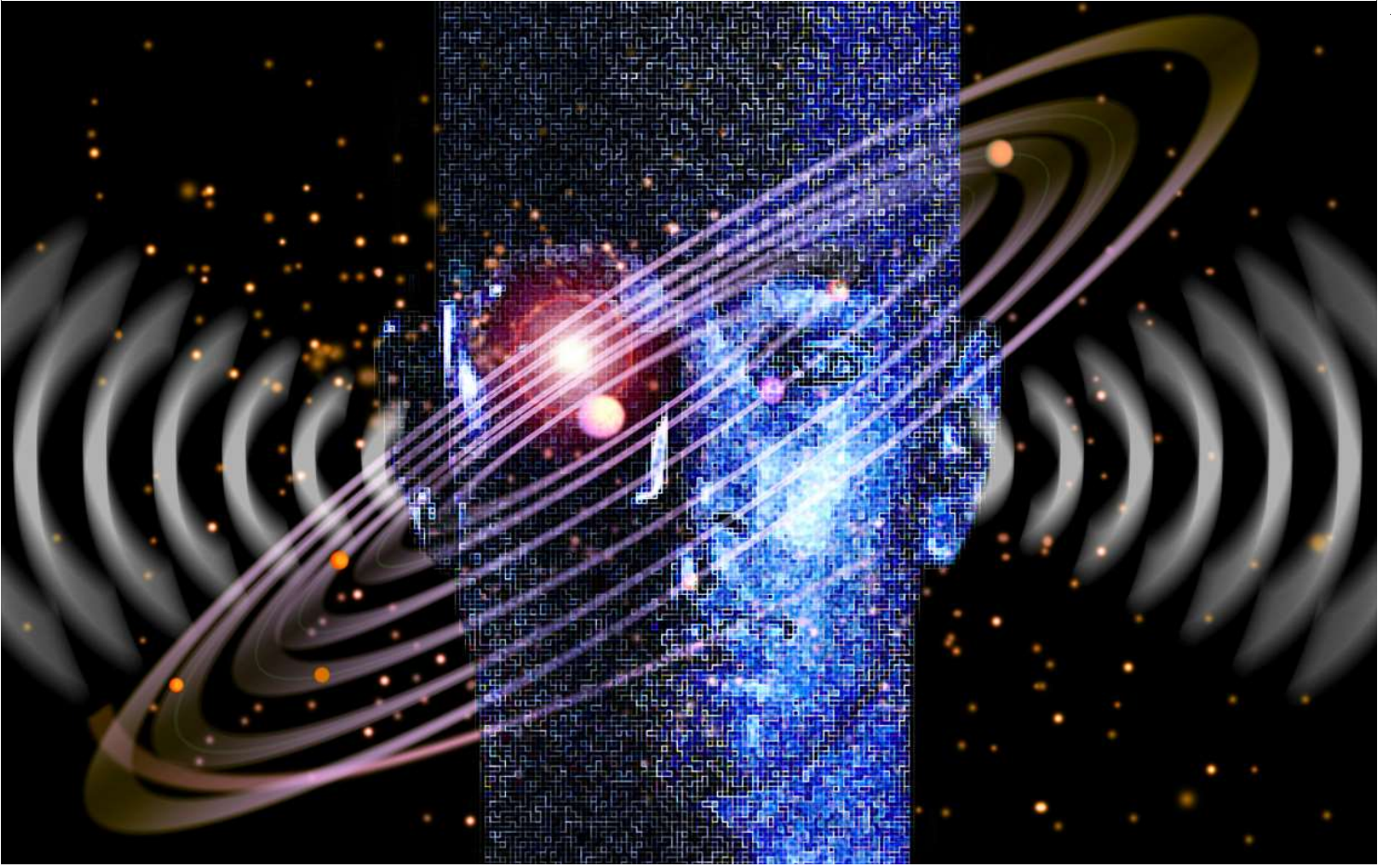
len görüntüyü kuşatmaktır. Yani gönül bakışı doğrulamış ve onu kalpteki akıl merkezine gönderilen "görme"ye çevirmiştir.

Gönül, sezgilerimizle algılayamayacağımız bir yerdir. Gözü ve kulağı insandaki aklın merkezi olarak ifade edilen kalbe bağlayan odur. Gönlün görüntü ve ses üzerindeki saflaştırma görevinin bitmesinden sonra kalpteki akıl merkezine berrak bir ses ve net bir görüntü iletilir. Akıl merkezi bu sesi ve görüntüyü, kişinin sahip olduğu bilgi seviyesine, yeteneklerine ve birikimine göre çözümlemeye çalışır ve tüm bunlara dayanarak bir hükme varır.

Bu sebeple Allah insanı sadece kalbiyle aklettiği şeyden hesaba çekecektir. Dolayısıyla küçük bir çocuk Allah'ın haram kıldığı bir şeye bakmakla herhangi bir sıkıntıya düşmez. Benzer şekilde bir akıl hastası da Allah'ın haram saydığı bir şeye bakmak veya böyle bir şeyi dinlemekten dolayı sorumlu tutulmaz. Çünkü bu iki durumda da akıl merkezi, Allah katında cezalandırma ve mükafatlandırmanın şartı olan olgunluk aşamasına ulaşmamıştır.

Gönül mümkün olan en ideal şekilde görevini yerine getirir. Kalpteki akıl merkezi de mümkün olan en doğru kararları verir. Bu yüzden İbrahim Aleyhisselam'ın duası, gönlün doğru karar vermedeki önemi konusunda açık işaretler içerir. İlgili ayet şöyledir:

Rabbimiz! Ben soyumdan bir kısmını senin dokunulmaz Beytinin yanında, bitkisiz bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz, namazı tam kılsınlar diye öyle yaptım. İnsanlardan kiminin gönlünde onlara karşı

özlem uyandır. Bir de onları birtakım ürünlerle azıktandır; belki şükrederler. (İbrâhîm 14/37)

Kişisel arzulardan sıyrılma hali içinde "sem' ve basiret" aşamalarına ulaşma kabiliyeti, Allah'ın şükür gerektiren nimetlerinden biridir. Bu yüzden gönülle bağlantılı olan bu nimet çok sayıda ayette ele alınmaktadır:

Hâlbuki sizler için sem', ileri görüşlü olma (basiret) ve gönül yeteneği veren O'dur. Görevlerinizi ne kadar az yapıyorsunuz. (Mu'minûn 23/78)

Sonra organlarını tamamlamış ve ona ruhundan üflemiş; (böylece) size sem', ileri görüşlü olma (basiret) yeteneği ve gönüller vermiştir. Görevlerinizi ne kadar az yapıyorsunuz. (Secde 32/9)

Aslında onları, size vermediğimiz imkânlarla donatmıştık. Kulakları, gözleri ve yürekleri de vardı. Ayetlerimiz karşısında bile bile yalana sarıldıkları için ne kulakları, ne gözleri ne de gönülleri işe yaradı. Hafife aldıkları (o azap) başlarına geldi. (Ahkâf 46/26)

Yukarıdaki ayetlerde bahsedilenlere göre, akıl merkezi, Allah'ın ayetlerini anladıktan sonra bile bile yalana sarılma kararını vermiştir. Onlar için azabın hak edilmiş olması bundandır.

De ki "Sizi var eden; size sem', ileri görüşlü olma (basiret) özelliği veren ve gönüllerinizi oluşturan O'dur. Görevlerinizi ne kadar az yapıyorsunuz!" (Mulk 67/23)

Hutame nedir, sen nereden bileceksin? (Öyleyse dinle!) O, Allah'ın tutuşturulmuş ateşidir. Yürekleri kadar tırmanan (Humeze 104/5-7)

Gönül, insanın karar vermesinde önemli rol oynar. Bu yüzden yukarıdaki ayette "Allah'ın tutuşturulmuş ateşi" ile karşı karşıya kalınmıştır; çünkü gönül, Allah'ın emrine aykırı bir yolu tercih etmeye katkıda bulunmuştur.

Cinlerden ve insanlardan birçoğunu gerçekten Cehennem için beslemiş olduk. Kalpleri vardır onunla anlamazlar; gözleri vardır onunla görmezler; kulakları vardır onunla dinlemezler. Onlar en'âm (koyun,-

keçi, sığır ve deve) gibidirler. Hayır! Daha da düşük-türler. Ne yaptıklarının farkında bile olmayanlar onlardır. (A'râf 7/179)

Ayet-i kerime, insanda aklın yerinin kalp olduğunu, gözün varlığının basiretin gerçekleşmesi için yeterli olmadığını, kulağın varlığının da sem'in gerçekleşmesi için yeterli olmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla kulak ve gözün varlığı beşeri varlıklar için yeterli değildir fakat sem' ve basiret Allah'ın sadece beşere tahsis ettiği nimetlerindendir, bundan dolayı sorumlu varlıklardır.

Ayetten anlıyoruz ki; insanlar ve cinler, gönlü etkili kılmak ve ona "duyma ve bakma"yı, "dinleme ve görme"ye çevirmek olan işini yaptırmakla sorumludurlar. Böylece duyma ve bakma kalpteki akıl merkezine iletilir ve kalp kararını sem' ve basireti gerçekleştirmek veya gerçekleştirmemek yönünde verir.

Kulağın görevi duyma, gönlün görevi dinleme, kalbin göreviyse sem'dir. Aynı şekilde gözün görevi bakma, gönlün görevi görme ve kalbin görevi de basiret etmedir.

İnsan sağır ise duyma mümkün değildir ancak kalbi ile sem' yapabilir; ama eğer kalp sağır da akletmi yorsa duysa bile sem' aşamasına geçemeyecektir!

İçlerinde seni dinleyenler vardır. Ama sen sağırlara söz işittirebilir misin? Hele bir de akıllarını kullanmazlarsa? (Yûnus 10/42)

Bu kişiler Rasulullah'ın sözlerini duyuyorlar, fakat Allah "sem' etmezler çünkü onlar kalpleri sağır olanlardır yani akletmezler" diyor. Yüce Allah Ah-kaf Suresi'nin yirmidokuzuncu ayetinde de şöyle buyuruyor:

Bir gün, cinlerden bir kaçını Kur'ân'ı dinlesinler diye sana yönlendirmiştik. Onu dinlerken birbirlerine: "Susun" dediler. Okuma bitince uyarmak için topluluklarına geri döndüler." (Ahkâf 46/29)

Cinlerden bir kaç Allah'ın ayetlerini büyük bir dikkatle dinledikten sonra sem' aşamasına geçtiler çünkü kendi topluluklarını o ayetlerle uyarmaya gittiler. Diğer bir deyişle kulakları-

nın duyduklarını kalpleri ile aklettiler. Aynı konudaki başka bir ayette şöyle buyrulmaktadır:

De ki "Bana şunlar vahyedildi: Cinlerin bir kısmı beni dinlemiş ve şöyle demişler: "Biz hayranlık uyandıran bir Kur'ân dinledik."" (Cin 72/1)

Cinler Kur'ân'ı "hayranlık uyandırıcı" bir söz olarak nitelendiriyorlar. Çünkü onu aklediyor ve gerçek maksadını kavriyorlar.

Yüce Allah bize Kur'ân'ı dinlemeyi (istimayı) emreliyor; fakat sem'e ulaşmak için susmak da dinlemeye (istimaya) eşlik etmelidir. Tıpkı şu ayette buyrulduğu gibi;

Kur'ân okunduğu zaman dinleyin ve susun ki iyilik bulasınız. (A'râf 7/204)

Çünkü Kur'ân'ı bağlantıları ile anlayabilme (tedebbür etme) aleti kalptir. Kalp kapalı olduğu zaman sabah-akşam ayetlerini dinlese de Allah'ın kitabının anlamına ulaşamayız:

Bunlar Kur'ân'ı bağlantılarıyla birlikte ele almayacaklar mı? (tedebbür etmeyecekler mi?) Yoksa kalpleri üzerinde kilitler mi var? (Muhammed 47/24)

Notlar

- 1 **İstima:** Duyma. (Dilimizde yerine göre dinleme kelimesi de istima için kullanılır. Ancak yazarın bu yazıda kullandığı istima kelimesi seslerin kulağa ilk geldiği duyma manasındadır. Türkçe'ye çeviride yazıdaki istima geçen her yere duyma anlamı vermek uygun olmadığından gerekli yerlerde parantez içi açıklamalar kullanılmıştır.) **İşğa:** Dinleme, kulak verme, duyulanı algılama ve anlamlandırma aşamasıdır. **Sem':** Dinleme. Yazar yazıda dinlenen şeyin kalpte (akılda) yer etmesi, kalbin dinlemesi ve dinleneni hareketi geçirmesi olan, dinleme eyleminin en üst kademesi olarak da tarif edilebilecek terim anlamıyla kullanmıştır. Türkçe'de yazarın kullandığı anlamı verebilecek bir kelime tesbit edemediğimizden kelimeyi orijinal hali olan sem' şeklinde bırakmayı uygun gördük. (Ç.N.)
- 2 **Nazar:** Bakma, bakış. **Ruyet:** Bakılan şeyi görme **Basar:** Görüleni kalbe işleme, basiret, en üst seviyede görüş, kalbin görmesi anlamlarında kullanılmıştır (Ç.N.)